

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Богданової Інни Володимирівни

«Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку ХХІ століття», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова

Аналіз проблем комунікативної лінгвістики та соціолінгвістики на матеріалі медіа-продуктів є особливо актуальним і перспективним завданням сучасної науки. Оскільки прецедентні одиниці є інструментом творення процесу комунікації, то рецензована робота становить вагомий і невід'ємний вклад у розвиток мовознавства саме в цьому річизці, а також опосередковано в галузі соціології, соціальної психології та етнології.

Актуальність рецензованого дослідження не викликає сумніву, оскільки, незважаючи на поглиблення уваги до комунікативних проблем, в українському мовознавстві досі не уніфікована термінологія в цій галузі та недостатньо опрацьовані деякі питання мовної комунікації, зокрема ситуативні контексти спілкування, типи імпліцитної інформації та впливу тощо, в канві яких і здійснено дисертаційне дослідження. Поглиблений аналіз одиниць, названих прецедентними, та їх комунікативний вплив (сугестія), що є об'єктом аналізу, уможливить краще зрозуміти вербальну стратегію медіа-впливів, поглибити теоретичні засади комунікативної лінгвістики, диференціювати одиниці та терміни українського медійного дискурсу.

Дисертацію написано на базі Донецького національного університету, одного з провідних закладів, які займаються проблемами функціональної та комунікативної граматик, у межах відповідних наукових програм («Рівнева структура національно-когнітивної і національно-мовної картин світу: теоретичний і прикладний вияви (номер держреєстрації 0100U001961, 2010-

1554/01.1.3-45
Від 17.05.2016

2014 р. р.); «Комунікативно-прагматична і дискурсивно-граматична лінгвоперсоналія: структурування мовної особистості та її комп'ютерне моделювання» (номер держреєстрації 0100U001961, 2015-2017 р. р.).

Опираючись на досвід і здобутки багатьох учених у галузі комунікативної лінгвістики та соціолінгвістики, зокрема на концепції російських дослідників В. В. Красних та В. У. Карасика, Інна Богданова запропонувала власне оригінальне дослідження сугестивного потенціалу прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку ХХІ ст.

Наукова новизна й актуальність дисертації очевидні, адже саме виокремлення терміна «прецедентні одиниці» можна вважати новаторським в українській лінгвістиці, а властивість сугестії таких «прихованих» комунікативних елементів у дискурсивних медіа-текстах досі не була предметом аналізу.

Поставивши за мету встановити різновиди «прецедентних одиниць та особливості їхнього функціонування, вияв механізмів реалізації сугестивних намірів засобами прецедентних одиниць у дискурсі українських мас-медіа початку ХХІ століття» (с. 5), авторка чітко сформулювала конкретні завдання і виконала їх, застосувавши відповідні методи, підходи та принципи при збиранні, класифікації й аналізі матеріалу.

Робота має передусім **теоретичне значення**, яке полягає в розробці текстово-дискурсивних категорій українського медійного дискурсу початку ХХІ століття в канві постмодерної парадигми, у введенні в науковий обіг термінів, пов'язаних зі сферою вербальної прецедентності, у виокремленні самих прецедентних одиниць і розмежуванні їх із суміжними поняттями, а також у з'ясуванні різновидів прецедентів відповідно до мовних рівнів.

Щодо **практичної цінності** роботи варто відзначити, що задекларована чисельна авторська база (3217 текстових відрізків із 3272 прецедентними одиницями) може стати матеріалом для різних дисциплін, пов'язаних із галузями соціолінгвістики, комунікативної лінгвістики, соціальної психології.

Основним методом аналізу обрано описовий, серед інших названо методи дистрибутивного, трансформаційного, компонентного, лінгвокультурного аналізу, а також методи лінгвопрагматичний, критичного дискурс-аналізу, статистичний та кількісних обрахунків. Щодо кожного методу вказано мету та принцип його використання, щоправда, на наш погляд, варто було б деталізувати лінгвокультурний аналіз (використаний для з'ясування культурно-значущих компонентів у значенні прецедентних одиниць (с. 6)), адже він передбачає цілий інтегрований комплекс методик, прийомів і процедур дослідження.

Структура роботи відповідає досягненню поставленої мети та завдань дисертації.

У першому розділі «Теоретичні засади дослідження сучасного медійного дискурсу» відображені положення, на які опирається дисертантка у своєму дослідженні: подаються поняття дискурсу, система дискурсивних категорій, а також поняття інтертекстуальності як основної властивості медійного дискурсу в парадигмі постмодернізму. Ця структурна частина роботи є цілком вмотивованою в канві дослідження, оскільки прецедентні одиниці функціонують, виявляючи сугестивний потенціал, саме в дискурс-текстах. У цій структурній частині роботи Інна Богданова виявляє глибоку обізнаність із працями зарубіжних мовознавців, уміло використовує попередні здобутки для власного дослідження. Позитивно відзначаємо в роботі репрезентацію прецедентного медійного дискурсу аргументованими прикладами (с. 29), ілюстрації дискурсивної інтерференції. У контексті цього розділу, на нашу думку, лише не зовсім відповідає наповненню параграфу 1.2.2 «Текстово-дискурсивні категорії та визначальні риси українського дискурсу» (виділення наше), адже в цій частині роботи подано погляди різних лінгвістів на текстово-дискурсивні категорії, із характеристикою медійного дискурсу в цілому: виділені дискурсивні категорії сучасних українських ЗМІ в парадигмі постмодернізму (таблиця 1.2), на наше переконання, мають характер не

визначально український, а загальний, властивий будь-яким дискурсивним системам.

У другому розділі проаналізовано прецедентні феномени та прецедентні одиниці. Заслуговує на увагу те, що зосереджено акценти на суміжних із прецедентами поняттях: крилатих висловах (с.66), афоризмах (с. 69), фразеологізмах (с. 70) та метафорах (с. 73). Також у цій структурній частині роботи увагу приділено прецедентним одиницям як інтертекстуальним засобам, сферам-джерелам і типології прецедентності, типам трансформацій та дискурсивній характеристиці. Приємно вражає обізнаність автора з різними лінгвістичними теоріями та підходами в характеристиці прецедентних елементів, хоча хотілось би більшої експлікації прикладів таких одиниць із відповідними авторськими інтерпретаціями.

Третій розділ роботи присвячений сугестивності прецедентних одиниць у медійному дискурсі. У цьому розділі Інна Богданова зупиняє увагу на характеристиці феномену мовної сугестії, визначаючи її сутність та основні механізми, а також розглядає прецедентність як джерело навіювання в українському дискурсі, прецедентні одиниці в контексті останнього розглядає як один із засобів реалізації сугестивних намірів. Заслуговує на увагу підрозділ, у якому проаналізовано мовні рівні реалізації сугестивних технологій засобами прецедентності (с. 141-149). Теоретичні міркування та висновки автора в цьому розділі не викликають заперечень, хотілось би лише в окремих наведених дискурс-текстах, наприклад на с.124-125, почути інтерпретацію дослідниці щодо того, у чому полягає сугестія наведених прикладів: як саме (прогнозовано) через вербальні засоби реципієнт має реагувати на той чи інший дискурс (навести ланцюгову модель такого сприйняття чи абищо інше, що могло би бути аргументованим прикладом теоретичних розмірковувань автора роботи). Також у канві третього розділу видається не зовсім доречним останній підрозділ «Основні тактики захисту від мовних сугестивних технологій». На нашу думку, такий розділ хоча й містить ключове слово – «мовна сугестія», але

інформаційне наповнення його радше стосується сфери соціальної психології, а не лінгвістичного аналізу.

Дисертація закінчується **висновками**, які теоретично узагальнюють наукові положення. Загальні висновки логічно вмотивовані частковими (до кожного розділу), вони є досить аргументованими, засвідчують, що автор досяг поставленої мети.

До дисертації додається велика **бібліографія**, у тому числі й англomовні позиції, які свідчать про високий рівень Інни Богданової як лінгвіста.

Завершується робота **додатками**. Це важлива доповнювальна складова роботи, яка засвідчує і перспективні наміри здобувача поглиблювати свої здобутки: тут подано проект словникової статті «Словника прецедентних одиниць...», а також вміщено термінологічний словник.

У цілому кандидатська дисертація Інни Богданової є актуальним науковим дослідженням, що характеризується вже зазначеною новизною, теоретичною і практичною цінністю. Авторка продемонструвала ґрунтовну обізнаність із попередніми науковими здобутками, а також добре вміння теоретично узагальнювати матеріал.

Наукова праця Інни Богданової заслуговує позитивної оцінки. Водночас в окремих позиціях хотілось би висловити побажання та зауваження загального характеру або до окремих фрагментів роботи.

1. Здобувачка зазначає, що у західноєвропейській та американській лінгвістичних традиціях поняття прецедентності відсутнє (с. 8, с. 62, також с. 4 автореферату), натомість у славистиці прецедентні одиниці виділяють, не розмежовуючи їх, щоправда, з прецедентними феноменами (с. 62). Хотілось би почути, хто з лінгвістів-славістів, окрім російських дослідників, виділяє та характеризує такі одиниці, адже в позиціях використаної літератури ми не помітили польських, чеських, словацьких тощо джерел?

2. Робота має безперечну теоретичну цінність, натомість дещо не вистачає прикладної оцінки та власного аналізу, а також репрезентативного матеріалу із джерельної бази. У рецензованій дисертації важко вирізнити теоретичні та практичні розділи, вони всі, на нашу думку, обтяжені подачею концепцій, поглядів, класифікацій тощо різних дослідників. Відтак дещо губиться особиста позиція та власні висновки. Також вважаємо, що до аналізу можна було б залучити більшу кількість дискурс-текстів із прецедентами, адже в іншому разі задекларована джерельна база – 3272 одиниці – є непереконливою: у роботі представлено незначну кількість від цього матеріалу. З огляду на громіздкість дискурс-текстів, використання їх у самій роботі, безумовно, обтяжило б її структуру, відтак, напевно, варто було б продумати принцип подачі таких одиниць у додатках. Така спроба в роботі є (вже згадуваний додаток: Додаток А: Проект словникової статті «Словника прецедентних одиниць українського медійного дискурсу початку ХХІ ст., с. 185), але кількість репрезентованих одиниць тут налічує всього 6. Нестача ілюстративного матеріалу роботи відчувається, наприклад, у підрозділі 2.3. «Сфери-джерела прецедентності в українському медійному дискурсі» (у виділених рубриках наведено лише по одному прикладу). Можливо, доречно було б у додаткам подати реєстр прецедентних імен, поділивши їх на сфери-джерела («міфологія», «казка» тощо), як це зроблено у самій роботі.
3. Не заслуговують на схвалення надмірні наскрізні в роботі поклики на російських авторів та їх цитування. Теоретична база роботи, за нашою оцінкою, базується на близько 70% російських лінгвістичних джерел. Трапляються і компільовані приклади з досліджень російських лінгвістів: так, апелюючи до дослідження В. В. Красних (с. 92), авторка наводить як приклад невербального

феномену картину М. М. Васнецова «Богатирі», в ілюстрації автопрецедента наведено приклад Н. Петрової «зелену водокачку» (с. 96). Варто відзначити, що обидва наведені приклади стосуються підрозділу 2.4. «Типологія прецедентних феноменів та одиниць у медійному українському дискурсі» (виділення наше). Від такої російської заангажованості робота не виграє. Нам видається, що можна було б підібрати свої приклади, етномарковані, які би стосувалися феноменів власне українського культурного простору.

4. Маємо певні міркування і щодо розмежування прецедентних одиниць за мовними рівнями (другий, третій розділи). Так, в контексті аналізу трансформацій прецедентних одиниць дослідниця слушно зазначає, що такі модифікації можуть стосуватися всіх мовних рівнів (с. 100-101), але в окремих випадках наводить дещо суперечливі приклади: на морфологічному рівні в рубриці «зміни однієї з морфем у слові» (с. 101) наведено приклад одиниці «*пАкращення*». Вважаємо, що такий варіант лексеми засвідчує не зміну морфеми, а звука, стосуючись орфоепічного, а не морфологічного рівня. Також у прикладах трансформації одиниць на лексичному рівні, на нашу думку, недоречно наведений приклад у третій рубриці «усічення структури»: *Люди вийшли. Ще не вмерла*. В останньому реченні справді є усічення синтаксичної структури (прогнозовано компонента «Україна»), відповідно це стосується трансформації синтаксичного рівня, що далі зазначає і сама дослідниця на с. 102.

В аналізі тактики сугестій на мовних рівнях у морфологічний рівень уміщено рубрики з назвами «заміна морфем», «додавання морфем» (с. 143). Варто відзначити, що на сьогодні в сучасній українській мові словотвір і морфеміку розглядають як окремі галузі мовознавства, тому така рубрикація виглядає не зовсім

вдалою. Також окремі наведені приклади не зовсім, на наш погляд, стосуються зазначених мовних рівнів: приклад *Ялинкович* ← *Янукович* (с. 143) презентує мовну гру, стосуючись лексичного рівня, а не морфологічного; це ж стосується лексеми *«Гейропа»* ← *Європа* (с. 147): адже модифікації кореневої морфеми призводять до зміни лексичного значення, на що і вказує попередньо сама дослідниця (с. 147); до словотвірного можна було б включити лексему *«Порох»* ← *Порошенко* (с. 148): на сьогодні такий спосіб творення розглядають як безлімітний (різновид аббревіації); *«кernesо-добкінсько-янухарський морок»* (с. 143) – приклад авторського оказіоналізму, пов'язаного із суфіксальним способом творення, тому це теж сумнівний приклад реалізації мовної сугестії саме на морфологічному рівні; *«всьо пропало»* – приклад, який, за словами авторки, «можна вважати виявом сугестії одразу на двох рівнях: фонетичному і морфологічному» (с. 148). Чи не доцільніше в цьому випадку використати узвичаєний термін і сказати на «морфонологічному рівні»?

5. У цілому робота відзначається гарним стилем, грамотна, добре вичитана, однак помічено поодинокі огріхи:
- 1) використання в орудному відмінку активного суб'єкта: «не усвідомлюється реципієнтом» (с. 4), «запропоновано О. С. Кубряковою...» (с. 21) та інші;
  - 2) надмірна компіляція родового відмінка: «аналіз різновидів трансформацій структури прецедентних одиниць» (с. 3 автореферату роботи);
  - 3) недогляди технічні: тавтологічні повтори в одному реченні (с. 47), невідповідність у змісті сторінок підрозділу 1.2 (с. 21 замість с. 23), порушення алфавітного принципу подачі літератури (с. 172, позиція 120).

6. Представлений у Додатках словник термінів має безперечну цінність. Однак маємо питання щодо його наповнення. Цікаво, за яким принципом вносили до словникової бази термінологічні лексеми (адже багатьох термінів, використаних у роботі, що мають вузьке призначення або можуть вживатися в специфічних значеннях, не знайдено в цьому словниковому додатку: інтерференція, логоепістема, гіпертекстуальність, інституційність, інтерсеміотичність, когезія та інших; хоча загальновідомі, як-от фразеологізм, метафора тут подано у типовому для них тлумаченні)?

Вважаємо, що висловлені в дискусійному порядку дорадчі зауваження і побажання загалом не впливають на достойну оцінку роботи.

Автореферат дисертації відповідає сучасним вимогам ВАК, оскільки повною мірою передає зміст дисертації. Список публікацій, які вміщено у фахових виданнях, мають усі редакційно-видавничі покликання і викладають основні положення дисертації.

Все сказане дозволяє зробити висновок, що в цілому дисертація Богданової Інни Володимирівни є самостійним обґрунтованим дослідженням і відповідає вимогам ВАКу України щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01- українська мова, а її авторка заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук.

Офіційний опонент –
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Г. В. Кутня

м. Львів

